

Grænseløse sting “Genforeningsdug” udstilles her på museet til 1. april 2022

Tekst: Bente Lykkegaard - Fotos: Hanne D. Hansen

Gennem Kirsten Rykind-Eriksen, formand for Grænseforeningen Vejle Vesteregn, har vi fået mulighed for at udstille en stor og meget speciel dug på RSLM hen over vinteren.

P.g.a. Corona-restriktioner har museet i en periode været lukket for besøgende, men vi satser på, at vi igen kan byde gæster velkomne til at bese dugen fra sidst i januar og gennem februar måned.

Dugen er et fælles broderiprojekt fremstillet i forbindelse med fejringen af 100-året for Sønderjyllands tilbagevenden til Danmark i 1920.

I tiden omkring genforeningen viste man gennem fx broderier sit danske sindelag, og at man gik ind for danske værdier.

Med udgangspunkt i temaet “Broderi og grænser” er der på to workshops blevet broderet på sekskantede stofstykker til den fælles dug. Kirsten Rykind-Eriksen, etnolog og mag.art., holdt foredrag som oplæg til “brodøserne”, og tekstildesigner Jane Ingerslev stod for det praktiske vedr. valg af stoffer og farvepalet. De enkelte deltagere kunne derefter brodere deres bud på, hvad grænser er og kan betyde. Deltagerne har hver især tolket temaet “grænseløse sting” som alt fra fysiske til mentale grænser og til ønsket om at bryde grænser.

Sammen med dugen er udgivet et flot katalog, som beskriver de enkelte sekskanter motiv og tanker bag. Kataloget kan købes på RSLM i forbindelse med, at dugen er udstillet der.

Vi har sagt ja tak til at låne dugen, efter at den har været udstillet på Give Egnens Museum, både fordi den fortæller dansk historie, men også fordi den supplerer vores store broderiudstilling meget fint.

Der er lagt mange tanker, meget arbejde og mange sirligt udførte sting i de enkelte broderier. Dugen, der måler 5,50 m x 1 m, er udstillet i den gamle skolestue, som var det eneste sted, der var plads til så stort et håndarbejde.

Kig endelig ind!

Miljøoprensning af dammene i Randbøldal

Sådan skrider projektet frem

2

Tekst: Bente Lykkegaard
Fotos: John Rosenlund

Indrømmet: Jeg har ingen forstand på pumper og entreprenørarbejde!

Redaktionen på "Nyt om Gammelt" har valgt at fortælle om, hvordan det går med oprensningen af "fabriksdammene" i Randbøldal efter forureningen med malakitgrønt. Der er tale om en forurening, man har kendt til i en del år, men først i 2021 blev oprensningsarbejdet påbegyndt.

Jeg har derfor været i kontakt med John Rosenlund, som er nabo til – og interesseret i projektet og har gennemfotograferet, hvad der foregår ved dammene i Randbøldal og på marken ved Lihmevej, hvor slam fra søerne pumpes op.

Desuden har jeg besøgt pladsen ved Lihmevej for at se på anlægget og få forklaret processen af entreprenøren, Dan Jørgensen.

Oprensningsprocessen

Analyser har vist, at sedimentet (slammet) i dammene er forurenet med malakitgrønt og leucomalakitgrønt, som er stoffer, man brugte i dambrugene til forebyggelse af sygdom i fisk. Nu har det også vist sig, at de giftige stoffer binder sig i dambrugsfisk. Derfor har Vejle kommune iværksat et oprensnings-

projekt af det slam, der indeholder miljøgift. Prisen forventes at blive omkring 14 millioner kr.

Oprensningen foregår ved, at der suges slam op af dammene. Det pumpes til afvandingspladsen i Lille Lihme. Fra en amfibiegravemaskine pumpes vandet ca. 2 km gennem bøgeskoven af to hjælpepumper. Højdeforskellen mellem dammene og afvandingspladsen har givet udfordringer! Det oppumpede slam pumpes på afvandingspladsen ind i store afvandings-sække/-poser kaldet "geotubes" på hver 14 x 65 m. Disse geotubes er lagt på en 1,5 mm plasticmembran, der forhindrer nedsivning. I poserne tilsættes et stof, Polymer, der bedst kan beskrives som en slags "lim", der binder slammet, - vandet udskilles

4

og løber videre til åen som rensat vand.

For at dambruget lige neden for fabriksdammen kan få rent vand, har man opstemmet vandet fra den lille å ("kanalen" ved Markedspladsen) ved den øverste turbine, og det rene vand ledes derfra igennem en stor rørledning til den nederste turbine ved Randbøldalmuseet og videre til dambruget. I fabriksdammen er der nedsat spunsvægge, for at snavset vand ikke skal løbe til dambruget. Snavset vand, der passerer i overløbet, ledes i en særskilt rørledning gennem åen og uden om dambrugets indløb.

I øjeblikket er man ved at færdiggøre oprensningen af den nederste dam. Derefter gentages processen ved den øverste.

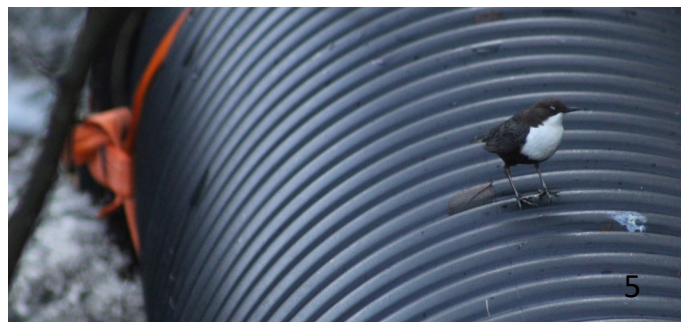
Når alt slam er pumpet op og afvandet, er det beregnet, at der bliver ca. 200 lastbillæs slam til bortskaffelse. Det forventes at tage et par måneder.

Seneste:

Finn Toft Jensen, Vejle Kommune, oplyser, at man forventer at være færdig med at pumpe midt i marts, og området ved dammene forventes at være ryddet op omkring første april. Afvandingspladsen ved Lihmevej og rør, der leder afvandingsvandet til åen, forventes at ligge indtil sommer.

Når arbejdet er afsluttet, vil man igen kunne glæde sig over at se vandspejlet på fabriksdammene.

Tak for oplysninger, hjælp og fotos til brug ved formuleringen af artiklen til Dan Jørgensen og John Rosenlund!

Fototekster:

- 1: Gravemaskiner ved fabriksdammen
- 2: Spunsvægge i dammen
- 3: Geotubes, Lihmevej. Entreprenør Dan Jørgensen og medarbejder Kim Lørdal
- 4: Udledning af det rensende vand i Vejle Å
- 5: Vandstæren hygger sig stadig

”Stendysser” i Vandel

Tekst og fotos: Svend Aage Hansen

Har der været stendysser i Vandel?, vil mange måske spørge. Ja, endda hele tre stk., hvoraf de to godt kan kaldes en form for attrapper. Jeg vil her redegøre for, hvor disse stendysser fandtes. Det er kun én af dem, der eksisterer endnu. To andre har skam eksisteret, men er desværre splittet ad og delvis fjernet.

Stendysse nr. 1:

Da jeg var dreng, havde Dalgasvej nr. 10 foruden en have en lang ager, hvor postbud ”Arvid post” avlede forskellige markafgrøder. Denne ager blev senere byggemodnet, og Vestbanevej nr. 1-3-5 og 7 blev bygget. Mod syd over mod et tilsvarende langstrakt areal var der som skel et gammelt hvidgranhegn. Der, hvor Dalgasvej nr. 14a ligger i dag, var der et langt hvidt hus, hvor der boede hele tre familier. Huset fik i folkemunde det lidet flatterende navn ”Pjaltensborg”. Denne ejendom med tilhørende langstrakt have blev købt af tømrermester Poul Christensen. Han rev nu Pjaltensborg ned og byggede hele 4 huse: Nr. 14 a-b-c og d.

Min opmærksomhed rettedes allerede dengang mod en samling kæmpestore granitsten, der lå i en mindre gruppe ovre i det før omtalte hvidgranhegn, - for enden af Dalgasvej 10’s have og ud for Vestbanevej nr. 1. Stengruppen lå også ind til Dalgasvej nr. 14c.

I takt med at området blev bebygget, forsvandt hvidgranhegnet, og de store kampesten blev helt naturligt fordelt ind i de nærliggende haver. Jeg spurgte min far: ”Hvad er det for en samling ualmindeligt store kampesten, som ligger der?” ”Det er en sammen-skredet stendysse, som har ligget der”, forklarede han. ”Dengang det skete, var der ingen fredning, og nogle af stenene er derfor enten flyttet eller bortskaffet”. Jeg har fulgt disse sten i årenes løb, og i forbindelse med nedskrivningen af denne artikel vil jeg derfor berette om de forskellige stens skæbne. Jeg har desuden taget fotos af de tilbageblevne sten, som det ses i artiklen.

Den ene, som lå inde i Dalgasvej 10’s have, har ejeren, da han har en rendegraver, flyttet hen til indkørselen på Gl. Stationsvej nr. 7, som han også ejer. Der

står den delvist overgroet af en busk. En anden stor sten ligger som dekoration inde på græsplænen ved Vestbanevej nr. 1.

Tidligere ejer af Dalgasvej nr. 14c, Hans Jacobsen, havde i sit redskabsskur - som en del af væggen - en kæmpestor sten. Den blev dog fjernet og kørt ned til vejen, da en senere ejer moderniserede garage og redskabshus. Her stod den i en periode, hvorpå den forsvandt.

Heldigvis kunne den nuværende ejer vise mig en mægtig overliggersten, som er bygget ind i et stengærde hos ham. Stenen er helt flad på undersiden og hvælvet – eller kuplet - på oversiden, så der skal ikke megen fantasi til for at forestille sig, hvordan hele arrangementet har taget sig ud i sin tid. Stenen, som jeg fik lov til at fotografere, er anbragt lodret, men som loft i en stendysse har den ligget vandret.

marum: Den lille kæmpehøj blev, efter at stendysen var fjernet, skubbet over i havedammen, hvorefter der blev sået græs, så hele vedligeholdelsen nu kunne foretages med en plæneklipper.

Stendysse nr. 3: Den tredje stendysse, som stadig eksisterer i bedste velgående, står i min have på Gl. Åstvej nr. 14. Jeg fik stenene dertil på en lidt speciel måde: Min svoger, Bent Ulrik Nielsen, var i en år-række forpagter på Nørup præstegård. Her stod der en gammel, faldefærdig lade. Han fik derfor lov til at bygge en ny, og han skulle forestå nedrivningen af den gamle. Han solgte det gamle egetømmer, som var intakt, til Hjerl Hede. De kunne bruge tømmeret til vedligehold af f.eks. bygninger.

En dag var jeg på besøg hos min svoger, og også en gammel stensamler fra Sødoer var på besøg. Han hed Skovgaard Møller. ”Jeg kunne da godt aftage de store sokkelsten”, nævnte han. I mellemtiden var den overfor-boende præst kommet til, og han sagde: ”De store sten vil pynte gevaldigt nede i min have”. I det samme fik jeg øje på en stor flad sten, der lå på jorden som en slags trappesten ind i laden. ”Den sten kan da bruges som overligger i en stendysse”, udbrød jeg. ”Vil du have den?” udbrød Bent. ”Ja tak”, svarede jeg lidt tøvende, da præsten jo også havde villet lægge billet ind. En dag et stykke tid efter troppede Bent op med traktor og vogn, hvorpå der lå de omtalte kæmpesten. Ja, selv den store flade overligger var med.

Vi baksede nu resten af dagen med at rejse tre sten på højkant, og det lykkedes ved hjælp af traktorens lift at få lagt overliggerstenen på plads, så der stadigvæk i dag står den kønneste stendysse nede for enden af min have.

Stendysse nr. 2: Den næste stendysse, som jeg vil komme nærmere ind på, var anlagt af den legendariske museumsmand Mogens Jensen. (Det er bl.a. hans fortjeneste, at Randbøl Sogns Museum eksisterer i dag). Han var ejer af ”Lindegården”, Grindstedvej nr. 18. Her anlagde han ude i haven en lille rund dam. Vandet kom gennem et dræn fra gårdspladsen, så der var altid vand i dammen. Den opgravede jord herfra blev lagt i en lille bronzealderhøj-lignende miniature-kæmpehøj, øverst afsluttet med en mindre stendysse. Det var et flot og hyggeligt syn, når man gik forbi ude på Grindstedvej og kiggede ind i haven. Hele sceneriet var som taget ud af en ”Morten Korch-roman”.

En senere ejer havde måske ikke dét syn på sagen, - måske hang det også sammen med, at han havde små børn og var bange for, at de skulle falde i vandet, som nu ikke var særlig dybt, men summa sum-

Arsberetning 2021

fra Randbøl Sogns Lokalkirke og Museum

af Svend Aage Hansen, formand

Det forløbne år 2020-2021

Da Randbøl Sogns Museum havde 90 års jubilæum i 2020, valgte vi at markere det ved at udgive et jubilæumsskrift, hvor tidligere ledere og frivillige ved museet fik en side stillet til rådighed, så de kunne berette om museets virksomhed gennem tiderne. Man kan roligt sige, at dette år har stået i Coronaens tegn. Alligevel har RSLM ikke ligget på den lade side. Efter at have sikret museet på betryggende og forsvarlig vis med håndsprit og daglig afvaskning af dörgreb, bordplader, gelændere m.m. har vi været i stand til at fuldføre nogle få arrangementer, men en del planlagte har vi måttet aflyse. Generalforsamlingen i november blev således skriftliggjort. Vi ser frem til, at Coronaen aftager, så vi igen kan komme ind i daglig gænge.

I over et år har vi arbejdet frem mod at åbne hele tre udstillinger på én gang. Det drejer sig om en udstilling om "Det hvide Palæ" i Randbøldal og en udstilling med et kombineret teenage-pige/drengævarelse med masser af ting fra 1980'erne.

Derudover en stort anlagt udstilling om Vandel flyveplads, lige fra da tyskerne kom og påbegyndte anlæggelsen og frem til lukningen i 2003. Hele den 60-årige periode er fint belyst med ting og sager fra tyskertiden. Også de to værn: Flyvevåbnet og Artilleriflyver-afdelingen har fået en markant plads i samlingen.

Ikke uinteressant er der blevet plads til historien om et nedskudt Lancaster-fly og de fem omkomne flyvere derfra.

Man kan blandt andet se de originale gravkors, et propelblad og logbogen fra det nedskudte fly.

Udstillingen blev i august åbnet for en inviteret gruppe. Foruden de frivillige var der inviteret 21 gæster udefra. Heraf mødte kun 7 op. (Måske p.g.a. Corona?)

I efteråret havde vi arrangeret en kirkegårdsvandring ved Randbøl kirke, - kun for foreningens medlemmer. Her fortalte kirkeværge Egon Munk Andersen, menighedsrådsmedlem Frank Laursen (Lau), Kristian Iversen og Henning Juhl forskellige interessante beretninger og historier, som nogle steder kunne aflæses af gravstenenes inskriptioner. Vi blev alle en hel del klogere på kirkegårdens historie og planerne for fremtiden, hvor kun få bliver kistebegravet. Det betyder, at der bliver mere plads på kirkegården, - og hvad skal pladsen bruges til? Det arbejdes der på. Fremmødet var på ca. 15 personer, og aftenen afsluttedes med kaffe og kage i sognestuen. En rigtig hyggelig og lærerig aften.

Julearrangementerne blev aflyst, og museet var derefter lukket for publikum.

De frivillige har dog løbende arbejdet individuelt med arkivering og kommende udstillinger. Vi kunne indvi en nyopsat håndarbejdsudstilling til Håndarbejdets Dag i november. Museet har i dén forbindelse fået foræret 3 montrere, som er blevet klargjort til broderier og sølvtøj.

I resten af 2021 prøver vi at gennemføre forskellige udsatte og aflyste arrangementer, herunder forsinket jubilæumsfejring med Præstens Blues Band.

De frivillige har haft en lille udflugt til Lintrup og derefter traktament og tur på egen hånd i Ribe. En god og lærerig tur, men opbakningen kunne dog godt have været lidt større.

I oktober afholdtes en guidet tur til Vandel Damme, hvor Lau fortalte om udgravningen af en stor jernalderboplads. Dette arrangement var i samarbejde med Nørup arkiv. Fremmødet var 26 personer.

Nationalmuseets bog om Lindeballe -Åst, Nørup og Randbøl kirker

Af Bente Lykkegaard, arkivmedarbejder

I Nationalmuseets store værk om de danske kirker er historien om vore lokale kirker nu færdig, og vi har

fået tilsendt to eksemplarer af dén del af værket. Bøgerne er sendt i cirkulation blandt de frivillige og vil derefter blive anbragt i læsesalen, så besøgende på museet også kan se dem. Omtalen af de 3 (4 med ødekirken i Åst) er udførlig og meget interessant.

Niels Jørgen Poulsen, født på Vandel Mark, er én af historikerne bag bogen om vore lokale kirker. Han og en kollega har besøgt arkivet flere gange, mens arbejdet stod på, og nu ses det færdige resultat.

Alt gemmer på en historie, - den skal blot søges frem! Og det kan man gøre ved at på Nationalmuseets hjemmeside <http://danmarkskirker.natmus.dk/> I højre hjørne øverst: Søg Randbøl kirke - Derefter vælg PDF fil Randbøl kirke i højre side, så kommer side 2961 til 3002 frem. I alt 42 sider.

Status for RSLM efter endnu et Corona-år

Af Bente Lykkegaard

Snart er det andet år med Corona slut. Vi har alle været påvirkede privat og socialt, og på Randbøl Sogns Lokalarkiv og Museum har man som alle andre offentlige steder været underlagt skiftende restriktioner. Bedst som vi troede, at nu var alt, som det plejer: Væk med forsamlingsforbud, mundbind og Coronapas, - så blev vi sidst på året bombet tilbage af stigende smittetal og endnu en Corona-variant. Nogle af restriktionerne er nødvendige ondt, som er til at leve med. Andre har gjort det vanskeligt at planlægge og gennemføre arrangementer og aftaler.

Vi oplevede således for første gang, at ingen børnehaver eller skoleklasser kom på besøg på museet i december, og vi valgte at aflyse første søndag i advents åbent hus-arrangement. Forsinket fejring af museets 90-års jubilæum blev gennemført i november med rigtig god tilslutning, dog med et kedeligt efterspil i form af en del deltagere, som i dagene efter blev testet positive for Corona-virus. Så vidt vi ved, slap de fleste smittede heldigvis med et forholdsvis mildt forløb, men vi ville som arrangører gerne have været det foruden. I øvrigt blev det en rigtig hyggelig aften med god mad, dejlig musik og fællessang. Tak til Præstens Blues Band for underholdning: God musik og ledsagelse til fællessange.

Vi ser - som alle andre - frem til, at pandemien hører op engang inden længe!

Trods Corona deltog museet i "Åben Landsby" sidst i maj. Vores loppesalg på dagen gav et velkomment tilskud til økonomien. Sidste dag i oktober indviedes den nye store broderiudstilling. Hanne D. Hansen og Kirsten Rasmussen var primus motorer,

og der har været mange gæster for at se det flotte håndarbejde.

Grænseløse sting

I begyndelsen af 2021 har vi fået lov at låne en dug på 5,50 x 0,90 m af Grænseforeningen Vejle Veste-regn fremstillet som kollektivt broderi i anledning af 100-året for Sønderjyllands genforening med Danmark i 1920. Lokale "brodøser" har broderet med udgangspunkt i temaet "grænseløse sting" En af initiativtagerne til det store broderi, Kirsten Rykind-Eriksen, var venlig at formidle udlånet.

På nuværende tidspunkt har vi derudover flg. **planer for 2022:**

(Kræmmermarked i Vandel Idrætshal 2. lørdag i februar er desværre også AFLYST).

"Tørv og trolde": Historisk naturvandring med Peer Høgsberg

Åben landsby lørdag den 21. maj 2022

Div. juleaktiviteter

Det er spændende, hvad der lader sig gøre at gennemføre.

Vi oplever, at mange har fået øjnene op for vort arkiv og museums eksistens, og vi har næsten ingen torsdage uden gæster på besøg. Det bekræfter de frivillige i, at deres arbejde er vigtigt. Ingen bliver yngre med alderen, heller ikke de nuværende frivillige. Et generationsskifte må derfor gerne finde sted løbende. Kontakt RSLM og få en snak om, hvad du kan hjælpe med.

Broderiudstilling

På 1. sal er ca. 400 broderier fra perioden 1831 til i dag udstillet. Den er blevet taget godt imod af håndarbejdslever fra Skals Håndarbejdshøjskole samt håndarbejdsgrupper fra bl.a. Billund.

Vi er også selv godt tilfredse med resultatet taget i betragtning, at vi er autodidakte. Kik forbi og få en snak om det, du kan huske fra din skoletid eller hjemme fra bedstemor.

Du kan sidde derhjemme og blive klogere på din historie

Gør din individuelle lokale historie og vores fælles kulturarv nærværende – når som helst og hvor som helst – også uden for almindelige åbningstider. Gå på nettet.

Om Arkiv.dk

Hvordan kan jeg se museets genstande?

Alle interesserede kan gå ind på **Arkiv.dk** og søge genstande frem fra vores magasin ved at vælge udvidet søgning - Arkiv: skriv Randbøl Lokalhistoriske Arkiv - Enter.

Under type vælges "øvrige samlinger". På øverste linje, ud for luppen, kan du f.eks. søge på "FSN Vandel" Flyvestation Vandel. Så kommer de genstande frem, som vi har registreret. Klik på det billede, som du gerne vil vide mere om. Nogle steder er der ikke fotos af genstanden. Det er, fordi den ikke er fotograferet.

Om Historisk Atlas

Fra hjemmesiden <https://historiskatlas.dk/>

HistoriskAtlas.dk har til formål at gøre den lokale historie og fælles kulturarv tilgængelig og levende - via pc, tablet eller smartphone. Foreningen Historisk Atlas tæller ca. 220 arkiver og har biblioteker og museer blandt sine medlemmer.

Der er over 100 digitale ældre og nyere kort på HistoriskAtlas.dk – lige fra renæssancekort til moderne luftfotos. HistoriskAtlas.dk er en alternativ indgang til viden, der ellers ofte kræver et besøg på det lokale arkiv, museum eller bibliotek.

Vi er også med

Åbn digitalAtlas.dk og zoom ind på Vandel-området, her vil du kunne finde interessante historier, som arkivmedarbejderne har fundet oplysninger om og skrevet. Måske kan du blive klogere på den ejendom, du kører forbi eller kender noget til, eller måske har du oplysninger liggende, som kunne blive til en historie.

De frivillige i arkivet og på museet arbejder hele tiden på at gøre historien interessant.

Du må gerne være med.

Formand:	Svend Aage Hansen, Gl. Åstvej 14, Vandel.	Tlf. 75 88 54 04
Næstformand:	Julius Guttesen, Tingkærvej 9, Randbøl	Tlf. 20 21 82 63
Kasserer:	Søren Pallesen, Gl. Stationsvej 34, Vandel	Tlf. 75 88 55 01
Sekretær:	Bente Lykkegaard, Rodalvej 50, Randbøldal	Tlf. 40 12 18 92
Medlem:	Hanne Damgaard Hansen, Mølleparken 49, Vandel	Tlf. 30 22 54 74
Suppleant:	Karen Margrethe Damkjær, Gl. Åstvej 8, Vandel	Tlf. 41 41 50 78
Suppleant:	Nikolaj Sørensen, Randbølvej 36, Vandel	Tlf. 30 74 53 76

Randbøl Sogns Lokalarkiv og Museum, Grindstedvej 30, 7184 Vandel

E-mail: rslm.vandel@gmail.com, www.rslm.dk - Tlf. 75 88 54 89, åbent torsdage 10-16

Redaktion: Bente Lykkegaard/Hanne D. Hansen, **Ansvar** Svend Aage Hansen **Distribution:** Søren Pallesen.

Trykning: Billund Bogtrykkeri, Butikstorvet 10A 2.sal, 7190 Billund. Mail: morten@billund-ugeavis.dk